

Vyšlo jako seriál v periodiku Večerní Praha v roce 1983

Napsal Augustin Knesl

I

Bádání o díle a životních osudech klasika humoru a satiry Jaroslava Haška přineslo v Československu i v Sovětském svazu některé nové a zajímavé výsledky i poučení. Ukázalo se, že haškovské bádání ještě dlouho nebude ukončeno, neboť archívy a literární fondy (např. Státní knihovny ČSR, Národního muzea, Památníku národního písemnictví, Archívu hl. města Prahy atd.) a rodinné pozůstalosti mají stále tajemství, která dosud badatelské pozornosti unikala.

I když Haškov humor a satira jsou velice osobité, nezaměnitelné s jinými autory a neopakovatelné, nemůžeme na tento názor v mnoha případech Haškova literárního díla spoléhat, a proto jsme nuceni zamýšlet se i nad tím, jak a kdy mohl J. Hašek použít odlišného stylizačního postupu, literárního žánru, výběr námětu. Prozatím je známo, že J. Hašek publikoval asi v sedmi desítkách časopisů, deníků, kalendářů a v jiných družích publikací, v českých zemích, na území Sovětského svazu po Velké říjnové so-

cialistické revoluci. Podstatná část jeho prací (verše, próza, zprávy, komentáře, fejetony atd.) byla zašifrována více než stovkou pseudonymů (včetně různých obměn vlastního jména) anebo zůstala beze jména autora.

Jména svých literárních postav či vlastních pseudonymů Jaroslav Hašek nevybíral nahodile, jen tak z vývěsních štítů (ač k tomuto nápadu přímo svádí v románu Osudy dobrého vojáka Josefa Švejka) anebo z novin, které právě četl. Jména aktérů v povídkové i románové tvorbě v podstatě »prošla« dějstvími Haškova života či se objevila v jeho novinářské práci (a ta je rozhodně daleko významnější, než se dosud předpokládalo).

Zcela výjimečné postavení mají jména v Haškově literární tvorbě spjatá s románem Osudy dobrého vojáka Švejka. Tato jména můžeme rozdělit do několika skupin:

1. Na jména osob, s nimiž přišel Jaroslav Hašek do přímého osobního styku u 91. regimentu (od pobytu v Českých Budějovicích až po rozbití 91. pluku u Chorupan v září 1915).

2. Na osoby, s nimiž se J. Hašek znal (z doby předválečné a na prahu první světové války), ale které k Haškovu pobytu u 91. regimentu nemají přímý vztah.

3. Na osoby, které se dostaly do zorného úhlu autora v okamžiku, kdy dával v románu odznít humorným historkám ze života.

O osobnostech románu, které zahrnuje běžná historiografická produkce (císaře, generály, ministry atd.), nebudeme se rozepisovat.

Častokráte byla přetřásána otázka, měla-li ta či ona románová postava životního spoutníka, kde Jaroslav Hašek bral jména svých postav, proč tak či onak zařadil do románu tu kterou postavu.

Např. Václav Menger se domníval, že Jaroslav Hašek Josefa Švejka stylizoval podle agrárního poslance Josefa Švejka z obce Kateřina na okrese Kutná Hora. Naproti tomu J. R. Veselý v literárně upravených vzpomínkách J. Švejka fedroval názor, že Jaroslav Hašek využil k sepsání svého románu jména J. Švejka z Prahy. V nedávných letech objevily se domněnky, že feldkuráta Ibla stylizoval J. Hašek podle kněze Eybla. Nejpodivuhodnější verze se objevila nad jménem poručíka Duba atd. Jsou i hypotézy, že Jaroslav Hašek si k propracování románu jména dosadil. Netřeba více rozvádět dohady. Pokusíme se odpovědět na otázku identity jmen románových postav jednak odkazem na fakta obsažená v románě či povídkové tvorbě J. Haška samotného, ale také odvoláním na dobové dokumenty či na výpovědi Haškových přátel a na archívní dokumentaci.

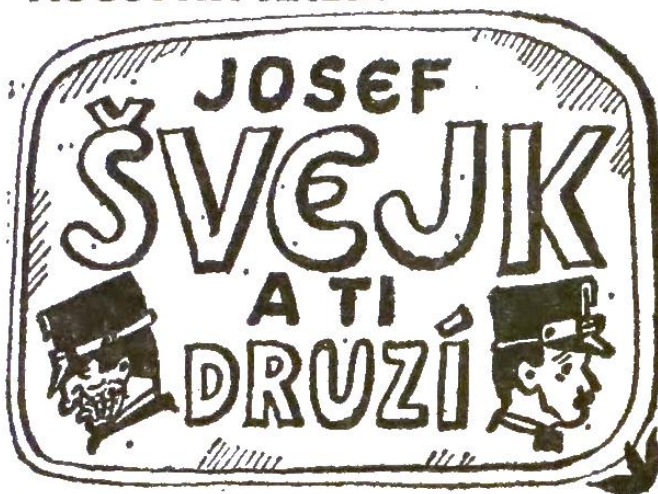
Předesílám, že některé postavy budou pro-
věřenými údaji více doloženy, jiné pak pouze tím, co mohlo být v relativně kratším čase soustředěno.

Začneme klíčovou postavou Haškova literárního díla, jménem

Josef Švejk.

Románovému Josefu Švejkovi předcházely verze Dobrý voják Švejk (pět povídek z r. 1911), epizody v kabaretních hrách a scénách (1911, poč. r. 1912), provedených U Zvěřinů (pod hlavičkou Kabaretu bratří Makabějských) a širší verze Dobrý voják Švejk v zajetí (Kyjev 1917). K prapůvodnímu nápadu Pitomce u kumpanie, dochovanému v pozůstalosti Jaroslava Haška v Památníku národního písemnictví, bylo v povídkovém seriálu Karikatur a Dobré kopy (1911) dosazeno jméno Josef Švejk.

2

Kde k němu Jaroslav Hašek přišel? Odpověď může být několik. Pravda, sám autor se zmiňuje o Josefu Švejkovi podrobněji až v roce 1917 při psaní Dobrého vojáka Švejka v zajetí. Mohli bychom se tedy domnívat, že autor všech variant Josefa Švejka znal jen Josefa Švejka z Prahy. Na bojišti, vrátného z hospody na č. 463, a jeho syna téhož jména.

Víme však, že Jaroslav Hašek byl těsně spjatý s dobou a jejími dějstvími (vnitřními i vnějšími), že k problémům doby zaujímal stanoviska velice vyhraněná, že znal politiky většího i menšího formátu, od sociálních demokratů až po agrárníky (venkonce jeho galérie karikatur je více než průkazná) a je vyloučeno, aby zornému úhlu jeho pozornosti uniklo jméno agrárního poslance Josefa Švejka za okres Kutná Hora (jednak když publikoval některé práce v agrárním Venkově, a když osobně znal situaci v okrese Kutná Hora a v redakcích

tamních časopisů — především v Podvysokých listech).

Josef Švejk, agrárník tělem a duší z obce Kateřina, vstoupil na politické jeviště jako poslanec ve volbách r. 1907. Pražský ilustrovaný kurýr z roku 1907 o Josefu Švejkovi psal, že v obci Kateřina, jakož i v širokém okolí, byl znám jako zakladatel a funkcionář mnoha organizací (rozuměj agrární stranou ovlivňovaných — např. Kampelička, Sokol, spolek chovatelů domácích zvířat aj.). Byl starostou obce, členem okresního zastupitelstva atd. K politickým ambicím Josefa Švejka stačilo dosadit pár požadavků na získání pozemků (od církve), podporu státu v zemědělském podnikání a z matričního »pololánika« mohl být za pár let skutečný statkář.

Archivním šetřením bylo zjištěno: Josef Švejk, narozen 1865 v obci Kateřina (č. 50), uzavřel sňatek s Růženou Vokřálovou v roce 1889. Sociální status: pololáník. Pocházel z početné rodiny. Ani jeho vlastní rodina nebyla malá. Počínaje r. 1890 a konče r. 1906 přišlo na svět šest dětí. V našem líčení bude mít jistou roli otec Josef Švejk a jeho nejstarší syn Švejk Stanislav (nar. 1890) a Švejk Vojtěch (nar. 1893).

Josef Švejk byl ve volbách do říšské rady r. 1907 zvolen za poslance, obdobně i v roce 1911 při všeobecných volbách. Pozoruhodně se rozepsal o kateřinském Josefu Švejkovi v časopise Právo venkova (14. 2. 1913) Haškův osobní přítel František Šafr v podčárníku pod názvem Páně poslancův prapor:

»Obyčejně se myslí, že státi se slavným není lehké, ale svatokateřinský Švejk dokázal opak s takovou bravurou, že není dnes nejmenší pochybnosti, že on je přední ozdobou agrárního klubu...»

Sláva tohoto výtečného muže začala, když jej poslanec Kalina (asi 1910 — pozn. A. K.)

nazval skvrnou české delegace. Je totiž, ačkoli se nezdá tento název obzvláště lichotivým, přece jen vždycky dobrá věc, doví-li se člověk, že něco skutečně jest. Švejk to vzal na vědomí a řekl si: „Když skvrna, tak skvrna, ale pořádná!“ a přičinil se. Šlo to vesele přes obchůdek se Sláviš, hloupé řeči v parlamentě a sprostácké zacházení s konduktéry, až ku vztyčení praporu na svatokateřinské vltě, a dnes je Švejk slavným, neboť píše o něm noviny české i německé... proč by pan Švejk nemohl na střeše svého domu vztyčiti praporec, že mešká pod domácí střechou „po parlamentních těžkých pracích“, a proč by také „ten věrný, poslanec oddaný lid neměl věděti, že pan poslanec je opět na chvílku doma a že má dvéře domu otevřeny...“

Na »obranu« Švejkova vztyčeného praporu se postavily noviny Plzeňský Kraj celým sedmisloupcovým fejetonem, v němž mu bylo doporučeno, aby prapor ten vlál, aby byl takové barvy, na niž nepotřebuje zvláštního úředního svolení — rozhodně ne barvu zelenou, neboť ta prý se ztrácí v zeleném prostředí zahrad a sadů, či by to mohlo vést k domněnce, že pan poslanec Švejk drží s Turky (barva zelená — barva Mohamedova).

V závěru fejetonu František Šafr psal: »Vzpomeňme jen na Švejkovy tlachy při začátku balkánské války a najdete hned souvislost... Aristokratické nápady měla totiž tato poslanecká kapacita již dávno v krucích německých poslanců; známá jest ironickou přezdívkou „Schweig von Medonos“, „Schweig mu sice říkali, mlčeti však ne uměl nikdy. Kdyby ano, mohl mít dnes o polovičku ostudy méně.“

3

Stejně trefně byl slavomam Josefa Švejka vyjádřen verši (tamtéž 7. II. 1913):

Ve Svaté Kateřině
nad vilou prapor vlaje,
Švejkova sláva roste
a letí v širé kraje.
Co proti tomu byla
ostuda se Slávií?

On předstihl sám sebe,
dnes úsudky se kryjí:
V agrárním říšském klubu
je sice mnohý kos,
však nejvzácnější ze všech je
Herr Schweig von Medonos.
(Verše nepodepsány.)

Vyjadřují však stejnou situaci — pokusy

o napodobení aristokracie, hraní si na pána — ač šlo jen o tvrdou palici venkovského pantafika, sedláka se vším všudy, odchovaného agrární ideou »venkov jedna rodina«.

Prvorozený syn Stanislav Švejk, když opustil lavice kutnohorského gymnázia v roce 1908, zapsal se na C. K. České vysoké škole technické obor »pojistné techniky«. Horko těžko se studiem probíjel, když však studium ztratilo pro něj přitažlivost i v prostředí Prahy a v řadách studentů nedošel uznání jako syn agrárního poslance, namluvil si dceru hostinského z Bubenče, oženil se r. 1915 a stal se pokladníkem agrární banky v Bubenči. Právě tohoto Švejka je vzpomenu v Haškově románě (když Švejk padl do vlastního zajetí) otázkou, zda není náhodou inženýrem, když se hlásí a když umí německy. Stanislavův bratr Vojtěch válečil pro císaře Františka Josefa jako kadet. V letních měsících 1917, kdy trávil doma dovolenou, sám, z vlastní vůle ukončil život.

Rod Švejků v obci Kateřina žil po celá staletí; dnes není po něm v obci památky — snad až na pověst, kterou zde zanechal poslanec Josef Švejk.

Poslanec Josef Švejk byl menší, podsaditě postavy, holohlavý, pomněnkově modrých očí, zkrátka byl příslušníkem rodu Švejků. Leccos zajímavého se snad ještě dočteme v dobových materiálech. Právě »kousky«, které popsal František Šafr a o nichž věděla široká veřejnost, nás vracejí k Haškovu nápadu »loyálního« pitomce u kumpanie a služebníka France Josefa na souši, na vodě, ve vzduchu, prostě všude, kde dobré bydlo je.

Fotografie, kterou připojujeme, dává tu-

šit, že Haškův výtvarný spolutvůrce dobrého vojáka Josefa Švejka, Josef Lada, měl kde brát určité podněty pro vykreslení vyzrálé vizáže figurky Josefa Švejka.

Pravda, postavení pana poslance Josefa Švejka na roli pučleka či ordonance nadporučíka Lukáše mohlo být do nebe volajícím ponížením, degradací, a proto pan poslanec mlčel jako ryba — o žádných protestech vůči autorovi románu či povídek není nic známo. Asi si spočítal, že sebemenší náznak souvislosti s románem udělal by mu ostudu pro všechny časy.

Spirálu životní kariéry Josefa Švejka (úspěšného chovatele prasat, hovězího dobytka a kuru domácího, odměňovaného dotacemi a písemnými uznáními na výstavách hospodářského zvířectva) precizně zachytil Jaroslav Hašek v povídce Agrární idyla. Povídku otiskly Kopřivy v roce 1912. Z obsahu jednoznačně vyplývá, že nejmenovaný agrární velmož vypěstoval prasata, za což byl odměněn dotací, ale také zvolením starostou obce, za další druhy dobytka pak vpochozoval do zemského sněmu a říšské rady, nakonec pak vybrán c. k. úřady do Zemského výboru, kde se rozdělovaly zemské finance. Zkrátka. Švejk byl u všeho, kdy šlo o kariéru agrárního statkáře, o prestiž velmože. Josefu Švejkovi z obce Kateřina se dostalo všech výše uvedených šancí od voleb v roce 1907. Však byl Schweig von Medonos, nic víc a nic méně, chcete-li, pitomcem u agrární kumpanie (což by odpovídalo dochovanému písemnému záznamu J. Haška o pitomci u kumpanie z roku 1911).

■ Pokračování zitra

4

[Poznámka: I v Haškově skvělém románu *Osudy dobrého vojáka Josefa Švejka* se na jednom místě dočteme, že jednoho člena 91. pluku přijel navštívit (není jmenován) otec, bohatý statkář kdesi od Kolína. Tento způsob »uvádění« detailů je pro Haška typický: např. o Jurajdovi psal, že byl kdesi z Moravy od Olomouce [ve skutečnosti z Rožnova], Baloun kdesi od Českého Krumlova [zatím to fakticky vypadá na Protivín], ale to je detail pro výzkum. A. K.]

V zorném úhlu Jaroslava Haška vystoupila na scénu další osoba.

Josef Švejk z Bojiště

Ve válečné novele *Dobrý voják Švejk v zajetí*, vydané r. 1917 v Kyjevě, dovidáme se

z pera Jaroslava Haška: »...trestní soud v Praze, oddělení IV, nařídil zabavit jmění Josefa Švejka, obuvníka, posleďně bytem na Král. Vinohradech, pro zločin přeběhnutí k nepříteli, velezrády a zločin proti válečné moci státu...«, že trpěl revmatismem, měl učedníka Bohuslava (Hašek měl bratra Bohuslava!), vojenskou službou kdysi meškál v Tridentu, atd., atp.

Z matričního šetření můžeme dodat: narozen 1890 na Kladensku, syn Josefa a Kateřiny Švejkových, starší ze sourozenců Stanislava a Jindřicha.

Vojenskou službu vykonával dva měsíce v roce 1911, po vypuknutí války pak v Liberci, v Tyrolích a na východní frontě, kde přeběhl do zajetí. Podstatné však na biografii tohoto muže je, že bydlel s otcem na Bojišti, kde se seznámil s Jaroslavem Haškem.

Podle literárně upravených memoárů Josefa Švejka z r. 1968 zjišťujeme, že otec Josef Švejk zemřel v lednu 1914; pro další líčení zůstává tedy jen biografie syna, který byl povolán do c. k. armády. (Data o Josefu Švejkovi z válečné novely mají vztah k tomuto Švejkovi.)

Z barvitého podání vzpomínek Josefa Švejka mladšího se dovidáme, že:

— obsílku k odvodu mu předal c. k. policajt Sylvestr;

— na Sřeleckém ostrově prošel prohlídkou doktora Halhubra a byl shledán »tauglich«;

— vojenskou službu nastoupil u pluku v Liberci ještě v roce 1914;

— na východní frontě přešel v roce 1915 do zajetí;

Agrární poslanec Josef Švejk

— po pobytu v zajetí (v Dárnici) vstoupil v roce 1916 do legií a byl účastníkem vojenských legionářských tažení proti centrálním mocnostem i proti Rudé armádě;

— v roce 1918 nacházel se u legionářského pluku, který vzal útokem Samaru a pomáhal z ní vypudit sovětskou moc (současně i Jaroslava Haška, který v té době byl již příslušníkem Rudé armády).

5

Josef Švejk se po válce vrátil jako legionář do Prahy, brzy se oženil a etabloval se v Praze II (Lípová ulice) jako pedikér. Politicky zůstal v ústraní. Nároky na »výsady« legionářů v mocenské struktuře buržoazního Československa neuplatňoval.

Bratr jeho, Stanislav Švejk, vyučil se před válkou v Lounech číšníkem a zde také několik let pracoval. (Shoda křestního jména kateřinského Švejka je evidentní.) Rakouská militerka povolala Stanislava Švejka do řad c. k. střelců — 12. pluku, dislokovaného ve Velké Kaniži. Počátkem října 1918 přijel Stanislav Švejk na dovolenku; 10. října 1918 uzavřel sňatek s Annou Roskovcovou, majitelkou domu a hospody v Praze II, Na bojišti 463; stal se tedy spo-

Syn domovníka Josefa Švejka

lunajitelem hostince právě v místech, kde se začalo odvíjet první dějství Haškova velkolepého protiválečného románu a kde J. Hašek sám prožil kus svého dětství.

Sestavování rodokmenu Josefa Švejka (či jeho sourozenců) v Praze i v Kateřině dovede nás proti toku času až do obce Kateřina v 18. století, tedy ke zjištění, že oba dosud známé rody Josefa Švejka byly kdysi v obci v přímém příbuzenském vztahu.

Z vyprávění občanů, kteří znali oba Josefy Švejky, vyplynulo: oba měli pomněnkově modré oči [což se nápadně shoduje s Haškovou charakteristikou J. Švejka v románu], byli menších a podsaditějších postav,

kulatějších obličejů (ve vyvrálejších věku), a to zase v jistém smyslu blíží se Ladovu vyjádření figury Josefa Švejka. Jinak se oba Josefové Švejkové od sebe lišili jako nebe a dudy.

Haškův předchůdce v redakci Světa zvláště, redaktor a spisovatel K. M. Kukla, v románovém ději, zatíženém přemírou faktů, nazvaném Noční Prahou (vydáno 1927) uvedl jméno třetího možného adepta Švejka, podle něhož by mohl Jaroslav Hašek převzít jméno ke zpracování románové postavy i odtud. Kuklův údaj je všeobecný: Švejk, pěstitel psů na Žižkově. (Chybí důležité vodítko: kdy, kde, křestní jméno.)

Netřeba se však rozepisovat do šíře. Švejk je netradiční jméno a vyskytuje se právě v době práce a pobytu Jaroslava Haška v Praze. Možná, že adeptů na Švejkovu pověst by se našlo více. O to však nejde. Podstatné je, kde a kdy se postava rodila.

Podle výpovědí nejbližších Haškových přátel, zvláště jeho ženy Jarmily, zaujala idea dobrého vojáka Josefa Švejka v Haškových literárních námětech klíčové místo již v roce 1911. Po pětidílném povídkovém seriálu v Karikaturách a v Dobré kopě uvedl Jaroslav Hašek osobu Josefa Švejka do kabaretních her a scén provozovaných v hospodě U Zvěřinů, v Kabaretu bratří Makabejských. Voják Švejk rozmlouval s Karlem IV., s prof. Drtinou, se Sulejkou a dalšími kabaretními osůbkami o vojenské disciplíně, o militarismu a o antimilitarismu, o lásce, zkrátka o všem, co zajímalo lidi. V kabaretních scénách zdaleka nevynikla jeho satirická univerzální role, kterou jí Hašek určil v pozdějším románu.

■ Pokračování zítra

6

Pozdvížení v Praze

Do parlamentních voleb v roce 1911 vstupovaly na Vinohradech, stejně jako v celé Praze i na venkově, politické strany s nesmírným humbukem. Dávno před volbami usadily se v pražských hospodách a využívaly je ve dvou směrech: jako stranicky organizované voličstvo (pronájem místnosti pro politickou a zájmovou činnost) a coby volební kanceláře, kde »zpracované voličstvo« odevzdávalo hlasy pro kandidáta strany či pro kartel politických stran.

Hospody byly tehdy místem, kde i jediná dělnická strana, československá sociální demokracie, byla schopna rozvíjet politický život — a tak se nepřímou i přímo přičinovat o provádění »pivní politiky«.

V této dobové kulise české politiky rozmáchl se Jaroslav Hašek k politickému činu a satirické aktivitě. Haškovův blízký okruh přátel, hlásící se k názvu Strana mírného pokroku v mezích zákona, Kabaret bratří Makabejských atd., byl velice agilní. Přestože pražské policejní úřady nedaly Haškově společnosti pokoj, dokázal si Hašek najít cesty, jak rozvinout obrovskou činnost.

Ke Zvěřinám docházeli lidé z chudších vrstev — studenti pražských vysokých škol české národnosti, příslušníci slovanských národů studující v Praze, drobné úřednictvo, přední spisovatelé a výtvarníci, dělníci pražských předměstí a také poctiví politikové — např. bratři Šmeralové, E. Škatula a další.

Haškovy mistrovské »přednášky« (o falšování potravin, o úloze svatých z hlediska národohospodářského, o zůstání domovníků a kostelníků, volebním právu žen, různé vědecké objevy atd.) k přeplněným prostorám hospody působily dojmem přetopeného kotle.

Metoděj Zvěřina, otec pěti sličných dcer a syna Jaroslava, dovedl díky obratné ženě Josefě, výborné kuchařce a s pomocí neúnavného organizátora bohémy Eduarda Drobílka upoutat obecenstvo v hospodě: na rohu Blanické a Slezské (dříve Chocholouškovy), v Kravině (v dnešní ulici W. Piecka), u akcízu v hospodě Pod Kinskou (sem adresoval J. Hašek svůj pozdrav Straně mírného pokroku v mezích zákona ze srpna 1913 z výletu ve Švýcarsku), v Erbenově ulici v Košířích (s názvem Pod Černým vrchem) a nakonec v Sokolské 1555 na Vinohradech.

Strana mírného pokroku i kabaret (pod několika názvy), inspirované J. Haškem a

jeho přáteli (Drobílkem, Langrem, Machem, Boučkem, Fr. Kyselou, H. V. Brunnerem atd.), rozehrály široký rejstřík útočné kritiky byrokratismu, militarismu, katolicismu, ale také odvážného antimilitarismu, zápasu proti přízraku blížící se světové války. Ani ve vypjatých okamžicích militaristické a klerikální hysterie nezaváhal J. Hašek a jeho přátelé v navazování kontaktu s antimilitaristy, jako byli ing. Vlastimil Borek, MUDr. Bohuslav Vrbenský, Alois Hatina a další.

Před Zvěřinovou hospodou v Košířích Pod Černým vrchem. Zleva: dr. V. Foerster, ing. Bogdan Šolaja, Jaroslav Hašek, Eduard Drobílek

Zvěřinova hospoda, stále a stále oživovaná obětavostí hostinského a jeho rodiny, rodinných přátel, vydržela nejrůznější tlaky.

■ Pokračování zítra

V jejích prostorách odzněla kabaretní představení her: Hora Olivetská aneb výprava Čechů v Jeruzalémě (rukopis zachován), Pevnost a Pružnost (rukopisy zachovány), Tažnost (rukopis nezachován), Mona Lisa (rukopis zachován), Agadir (rukopis zachován), Větrný mlynář a jeho dcera (rukopis zachován) a další hry (z nichž některé byly přepracovány anebo se dochovala jen torza a zmínky o jejich existenci. Autor-sky byly hry dílem Jaroslava Haška, Františka Langerá, Josefa Macha a Eduarda Dro-bílka (ten vesměs tyto hry zapsal v originále, některé doplnil návrhy na kulisy atd.).

Kromě zábavného výchovného poslání měla Zvěřinova hospoda význam pro formování vztahů v samotné Haškově bohémě.

Z prostředí bohémských zábav u Zvěřinů vyrostla osobní přátelství Haška s Dro-bílkem, Machem, Langrem, Bassem, Nollem, Kyselou, Brunnerem a dalšími, manželské vztahy mezi Lídou Zvěřinovou a prof. Šimou, Boženou Zvěřinovou a Eduardem Dro-bílkem, Marií Zvěřinovou a Jaroslavem Krámským, Karlou Zvěřinovou a Oldřichem Hlaváčkem. Umělecká příbuznost a lidská soudržnost mezi členy bohémy nesčetněkrát vypomohly jednotlivci či skupině, když se ocitli některý z nich ve finanční tísní.

Mnoho bylo napsáno o tom, že Hašek a jeho přátelé podnikali v pozdních hodinách »výlety« do noční Prahy. Tito psavci jaksi zapomínali na to, že členové bohémy se rozcházeli do nejrůznějších koutů města (např. z Košíř na Vinohrady či na Žižkov). Jak se dnes ukazuje, právě ti, kteří horlivě psali o nočních »výpravách« J. Haška, byli sami inspirátory kraválů, oni to byli, co Haškovi »slibovali« střechu nad hlavou atd. — aniž uvedli, že Hašek právě v ten čas byl tak či onak postihován chamtivostí nakladatelů.

Jaroslav Hašek si hostinského Zvěřiny a všech členů jeho rodiny nesmírně vážil, v prvé řadě to platilo o Eduardu Dro-bílkovi. Zvěřinova hospoda a její majitelé samotní vstoupili do života Jaroslava Haška jako důležitý faktor, jako místo, odkud se rozhořela předválečná éra Haškovy satirické mystifikace.

I v odstupu let můžeme dnes provést poměrně dosti podrobnou rekonstrukci života rodiny Zvěřinových, jednotlivých dějství Haškovy bohémy. Díky pečlivosti vnuček Zvěřinových a jejich pochopení pro zpracování nejrůznějšího historického materiálu

— zvláště paní Věry Hořejšové — i pomocí radou můžeme dnes číst tyto řádky a prohlédnout si fotografický materiál.

Tak jak I. světová válka zatočila s lidskými osudy jednotlivců, tak nemilosrdně rozprášila ideály a vztahy skupin přátel.

Jednoroční dobrovolník Karel Marek

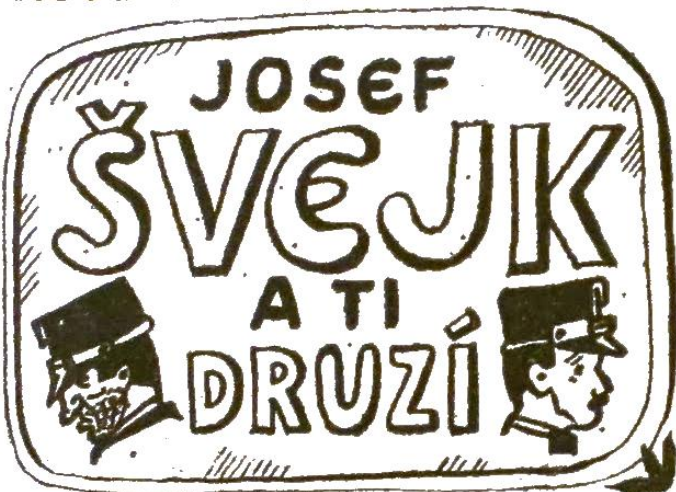
V románovém provedení je Karel Marek jedna z nejsympatičtějších postav, revoltující český odpor k rakouskému militarismu a k církevní prázdnotě a projevující zájem na svržení potlačovatelských řádů.

V životní pouti je Karel Marek neméně zajímavá postava z Haškova nejbližšího okolí.

Narodil se r. 1884 jako mladší syn Janu a Anně Markovým. Otec byl poštovním podúředníkem. Z Podskalí se přestěhovali Markovi na Vinohrady (Vocelova ul. č. 3). Karel Marek navštěvoval čtyři třídy gymnázia, záhy přešel studovat Československou obchodní akademii v Resslově ulici (s odstupem dvou let po J. Haškovi). Studoval v letech 1902—1905. Po maturitě byl vojenským lékařem uznán schopným vojenské služby. V pražském 28. pluku (nazývaném »pražské děti«) byl jednoročním dobrovolníkem. Tady však »nedokázal« pro odpor k vojenské moci složit jednoročnické zkoušky, a když bylo zjištěno, že je neschopen »velet« v německém jazyce, byl poslán do civilu.

● Pokračování v pondělí

8

Oč mizernějším byl Karel Marek vojá-
kem, o to lepším byl člověkem. Bez nad-
sázky můžeme prohlásit, že patřil k nejbliž-
ším a nejoprávněnějším přátelům humoris-
ty a satirika Jaroslava Haška. Mladý Jar-
oslav našel v Karlovi Markovi vrstevníka,
vzdělance, malíře, humoristu, herce, veršo-
tepece i prozaika a taky kritika byrokratic-
kých poměrů na obchodní akademii, které
sem zaváděl vládní rada dr. Jan Režábek.
Jaroslav Hašek byl oblíbencem Markových
rodičů a sám J. Hašek také nedal na rodiče
K. Marka dopustit.

Karel Marek i Jaroslav Hašek dali pod-
nět k životu společnosti, která se předsta-
vovala jako Želva. K veršům Jaroslava Haška
o srazu v Konviktě r. 1904 namaloval Ka-
rel Marek karikaturu c. k. byrokrata. K obě-

ma přátelům se připojil i Jaroslav Kubín,
akademický malíř. Trojice přátel je zachy-
cena na existujících fotografiích a karika-
turách.

Přestože byl Karel Marek zaměstnancem
vinohradské radnice a později pražského ma-
gistrátu, nikdy nebyl loajálním úředníkem.
V roce 1910 se seznámil s Marií Novotnou,
mladou švadlenkou. Po sedmileté známosti
s ní uzavřel šťastné manželství (září 1917).
Paní Marková, těšící se dnes plně duševní
svěžesti, v nemalé míře přispěla k oboha-
cení dokumentace o Jaroslavu Haškovi.

Karlu Markovi byl hluboce vlastní zájem

**K. Marek jako jednoruční dobrovolník
r. 1908**

o výtvarné umění, poezii i prózu, hudbu (di-
vadlo a společensky prospěšnou činnost).
Pro jednotu výtvarných umělců na Vinohra-
dech pořádal výstavy, hasičské jednotě při-
spíval osvětou, a jak čas dovolil, docházel
do schůzek Haškovy bohémy, Z pera Vladi-
míra Bretschneidera, akademického malíře
a sochaře, dochovala se (s datem listopad
1911) pozoruhodná karikatura Karla Marka.

Rejstřík Markova výtvarného slohu je po-
zoruhodný: krajiny (akvarely), přírodní ná-
lady, lidské situace (často humorně ladě-
né), skici, karikatury přátel (čtyřikrát Ja-
roslava Haška, z nichž jedna byla v našem
listě zveřejněna 30. prosince 1982), náladové
obrázky. Hodnota tohoto díla je v tom, že
pro budoucí generace jsou zachyceny po-
doby Haška, jeho přátel a rodičů. Zvláštní
pak byl fond fotografií, které byly předány
Památníku národního písemnictví.

Z pera Karla Marka byly na stránkách
Kopřiv otištěny anekdotické příběhy, histor-
ky — vesměs pod šifrou K. M.

Opakování vojenské služby ve vřavě I. svě-
tové války se Karel Marek vyhnul. Nápomo-
cen mu byl osobní přítel MUDr. Ota Hanák,
který u něho zjistil slabý zrak (devět di-
optrií silná skla), otoky nohou atd.

Z toho plyne závěr: Karel Marek jako jed-
noruční dobrovolník nikdy nesloužil v armá-
dě v průběhu I. světové války, nebyl v kme-
novém stavu 91. regimentu v Českých Bu-
dějovicích a nemohl tudíž »prožít« ona do-
brodružství, která byla románem jednoruč-
ku Markovi připsána. Haškovu charak-
teristiku je třeba brát jako satirickou licenci.

■ Z technických důvodů pokračování ve
středu

9

Po válce se Karel Marek s Jaroslavem Haškem sešel. Jsou k dispozici osobní svědectví paní Markové, která Jaroslava Haška dobře osobně znala, ale také dokumenty: karikatury J. Haška (Hašek v ruské vojenské čepici), skupinová fotografie zakavkazského souboru písní a tanců se Šurou Lvovou, druhou Haškovou ženou. Jednotlivé osoby na fotografii jsou rukou K. Marka identifikovány.

Ani poválečný chaos v buržoazní republice nic nezměnil na intelektuálním a psychickým založení Karla Marka. Nacistická okupační moc doslova vyrvala Karla Marka ze šťastného rodinného prostředí a z řad přátel. Napřed byl penzionován a v roce 1944 uvržen do terezínské pevnosti. Terezín-

ské vězení mu sebralo všechny síly. V okamžicích, kdy Sovětská armáda úderem proti nacistické moci v okolí Litoměřic zabránila nacistům, aby dokončili »pochod smrti«, bylo již o délce života Karla Marka rozhodnuto. 15. května 1945 zemřel na následky nacistického mučení. S Karlem Markem odešla jedna z nejzajímavějších a nejopravdovějších postav Haškových přátel.

Marii Markové i dcerám Jaroslavě a Haně patří vřelý dík za poskytnutí mnoha materiálů ke studiu, za rady a pomoc při zpracování podkladů.

Osudy Vladimíra Bretschneidera

K románovému údělu člena rakouské tajné policie přišel malíř Vladimír Bretschneider jako slepý k houslím. Přesně řečeno proto, že J. Hašek určitě věděl o tom, že Vladimír nebude Haška, satirika, žalovat, a možná se tak stalo i s jeho vědomím.

Vladimír Bretschneider se narodil v Praze (1886) a zde také vychodil měšťanskou školu, vyučil se kameníkem a sochařem. V letech 1903—1907 absolvoval v Praze Uměleckoprůmyslovou školu. Každoročně byl účastníkem výstav výtvarníků na Vinohradech, které pořádal Karel Marek. Hlavní doménou V. Bretschneidera se stala sochařská práce. Zanechal po sobě řadu obrazů (portréty, krajiny), pomníky obětem I. světové války.

Dávno před válkou poznal Jaroslava Haška, Karla Marka, Eduarda Drobílka, výtvarníky z Haškova okolí a několikrát byl hostitelem Jaroslava Haška.

Po válce odešel Vladimír Bretschneider na Chodsko. Zde se sprátil s Jindřichem

Šimonem Baarem. V Klenci zůstala na Vladimíra Bretschneidera řada památek. Leč který chodský motiv se promítá v Bretschneiderově výtvarném díle. V polovině třicátých let se odstěhoval do Litomyšle, a tady prožil zbytek života. Pilně maloval a sochařil, obětavě působil v osvětové práci.

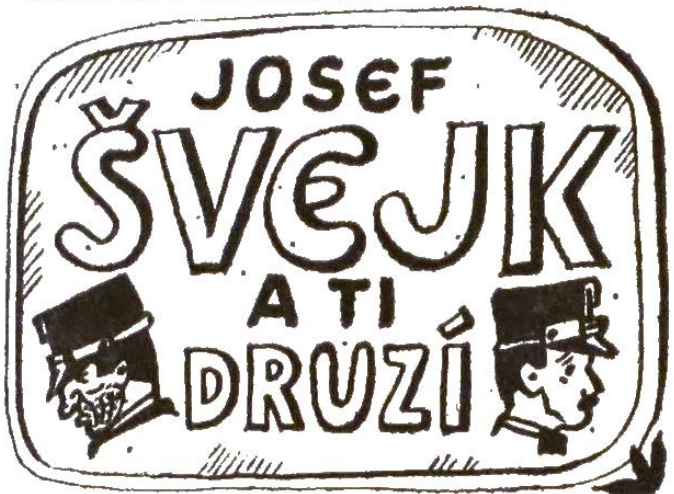
Vladimír Bretschneider žil velice skromně. Snad to bylo příčinou toho, že »neutikal« za bohémskou společností a že nikdy nezakotvil jako »rodinný« typ. V rodovém podání se praví, že nikdy J. Haškovi nehuboval za to, že nechal v románě »sebrat« Josefa Švejka a hostinského Palivce, nezlobil se ani za to, že mu Hašek v románě určil neobyčejnou smrt: sežráním psími obludami, které mu dodal Josef Švejk. Vladimír Bretschneider zemřel v roce 1951 v Litomyšli.

Od krkolomných cest, na něž se dostal Josef Švejk »příčiněním« Bretschneidera a jiných veličin pražské policie, justice a mlítěrky, následovala ve Švejkově životě setkání v Praze, v Českých Budějovicích i po cestě na frontu s početnou skupinou důstojníků a mužstva: s feldkurátem Ottou Katzem, s nadporučíkem Lukášem, s hejtmánem Sagnerem, s plukovníkem Krausem, s kadetem Bieglerem, se šikovatelem Vanhem, s kuráty Latinou a Iblem, se sluhou Balounem, Kunertem, Mikuláškem a s mnoha dalšími osobami a osůbkami, sám ve svých vyprávěních mnohé přivedl na půdium světa.

Protože feldkurát Otto Katz byl jedním z nejprvnějších (v pořadí i po pánu bohu) na půdě Prahy, podíváme se na něj blíže.

AUGUSTIN KNESL

10

Handlíř Otto Katz

Kdy a kde se Otto Katz poprvé setkal s Jaroslavem Haškem, patrně už nikdy nerozluštíme. Z doslovu k prvnímu dílu víme od Jaroslava Haška, že po otištění jedné části Švejka, v níž byl představen německému čtenáři Otto Katz v tom nejlepším světle (řemeslného vojenského kněze c. k. armády), se oba setkali (to už byl Otto Katz zase mimo řády římskokatolické církve) a pochopili se. Bývalý duchovní otec Otto Katz se sotva držel na vlastních nohách, leč byl schopen uceleného projevu: »Já jsem polní kurát Otto Katz, vy hlavy gypsově.«
 Za život se Otto Katzovi podařilo dvakrát zradit. Poprvé izraelské vyznání, když se

dal pokřtít páterem Albánem Schlachleistemem v Emauzích (a brzy potom vysvětit na kněze), podruhé, když zradil pána boha, který mu po dlouhá léta dal obživu jako polnímu kurátovi a zachránil ho před vřavou války tím, že pověsil po převratu na hřebík kněžskou svátost a vystoupil z církve svaté, aby zkusil štěstí v oboru, pro který byl na počátku své životní dráhy zaškolen — totiž v obchodě.

Otto Katz byl téměř o jeden generační věk starší Jaroslava Haška. Narodil se roku 1864 v Praze v rodině obchodníka Leopolda Katze (Na poříčí č. 1, dům v současné době neexistuje). Vychodil měšťanskou německou školu roku 1878. V září téhož roku se objevil mezi zapsanými mimořádnými studenty Československé obchodní akademie. (Haškovo sdělení v románě o studiu Katze na obchodní akademii je spolehlivé. Bylo přímým vodítkem v archívním bádání.)

Třileté studium na obchodní akademii bylo pro Ottu Katze v jistém smyslu cestou na kalvárii. Předchozí vzdělání nabyt v německé řeči a nyní chodil do české školy. Předměty, které měly z něho udělat prototyp českého obchodníka, trpícího na pravidelné větry jako jeho učitel pan dr. Jan Řežábek, byly mu na sta honů vzdáleny. Dobrovědného povědomí se mu dostalo od ředitele Emanuela Tonnera, informace o obchodním zákonodárství od dr. Beneše. V mechanické technologii ho nedokázal vycvičit prof. Kordina. Dr. Jan Řežábek mu dějepisnými výklady tak pletl hlavu, že mu rozuměl za čtyři. Prof. Běhounek nedokázal (soudě podle vysvědčení za 3. ročník) v Katzovi vzbudit hlubší zájem o nauku o zboží a

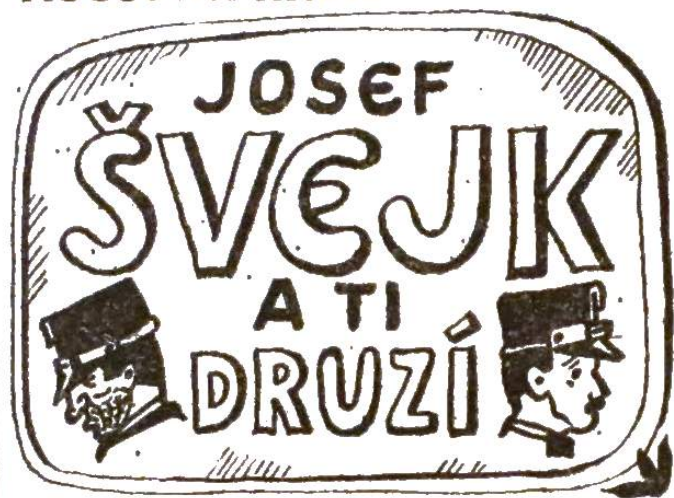
o lučební technologii. Dr. Albín Brál vykládal národní hospodářství zřejmě tak nepřehledně a nejasně, že ho Otto pochopil jen dobře. Josef Smolik rozváděl kupecké počty jen průměrně (dobře). Josefu Sládkovi (klasiku české poezie) podařilo se Katze vyburcovat k vyššímu studijnímu výkonu, neboť ho klasifikoval velmi dobrou. Profesor krasopisu Fr. Dolejška přiměl Katze k tuctovému výkonu (za dobrou). Tridní profesor Ferd. Sahula (ostatně vzpomenuť J. Haškem v jedné povídce) vmanévroval studenta Katze mezi učenlivé studenty: v jazyce německém na výbornou, v jazyce českém (což byla pro Katze cizí řeč) na dobrou. V zeměpise věděl Katz, že jsou větry a větry, poledníky a rovnoběžky, Rakousko-Uhersko a jiné státy (za dostatečnou) od prof. Jindřicha Vančury. Účetnické úkoly (jednoduché) mohl provádět podle klasifikace za poctivou trojku. Prof. Jan Ot. Pražák mohl být spokojen s velmi dobrou znalostí francouzštiny. Pro těsnopis (český i německý) byl jen dobrý, ve statistice dostatečný.

V hodnocení byl Katz:
 chování . . . . . velmi slušné
 docházka : : : : : velmi pořádná
 přičiňoval se . . . . . dostatečně

Zevní úprava písemných prací: úhledná.
 Promeškané hodiny: údaje byly několikrát opraveny (z vysokých cifer postupně na menší).

V červenci 1881 naposledy Otto Katz stánu jako žák na půdě obchodní akademie. Převzal vysvědčení dospělosti a zmizel ve víru života.

II

Z románu *Osudy dobrého vojáka Josefa Švejka* se dovídáme, že Ottův otec přivedl obchod k bankrotu a před věřiteli ujel do Ameriky. Co zdědil ze zkrachované firmy mladý Otto, to v krátké době zdárně dokončil — zbankrotoval úplně. Nastoupil vojenskou službu — jednoročního dobrovolníka, dal se pokřtít (v Emauzích od pátera Albána), a vida, že dráha polního kuráta je také živobytí, vstoupil ve Vídni do semináře a byl vysvěcen na kněze. S klerikou a jezdeckým koněm získal v Praze výnosné povolání: vypravovat do války maršbatalióny, zpovídat hříšníky, zkrátka zastupovat někoho, kdo neexistuje. S jeho životem to bylo všelijaké. Od ostatních polních a zázemních kurátů se lišil tím, že byl »otevřený« jako

knih. Vojákům žádnou legraci (byť na gar-nisoně) nezkazil.

Švejk, snad jediný, pochopil Katzovu lid-skou stránku, ti dva se rozešli za zajíma-vých okolností: Katz prohrál Švejka v kar-tách s nadporučíkem Lukášem, a když ten učinil pokus, aby byl za vlastní peníze vy-koupen, všechno bylo marné. Osud přál Lu-kášovi a zády se obrátil ke Katzovi.

Po válce, jak je patrné z Haškova doslo-vu k prvnímu dílu *Osudů dobrého vojáka Josefa Švejka*, Otto Katz se vykašlal na kněžské roucho. Jaroslav Hašek se zmiňuje o tom, že Otto Katz dělal prokuristu něja-ké továrny na barvy kdesi v severních Če-chách. Chápu Haškovo sdělení jako pokus o zametení konkrétních stop — jako mysti-fikaci. Otto Katz zřejmě »zalovil« ve svých obchodních znalostech, počítal si, že dělat něco musí, a založil opětovně fu Katz, ten-tokrát pod svým křestním jménem, tkalcovnu a obchod textilním zbožím (Praha, Celet-ná 14, I. poschodí). Jak dalece se »hýbal« Katzův obchod prozatím nevíme, kde vyráběl zboží rovněž nevíme. (Podle vyjádření některých pamětníků mohla fu Katz vlast-nit tkalcovnu v Jilemnici, podle jiných byla tkalcovnu v Praze-Jinonicích.)

V Českém Slově od roku 1920 můžeme s jistou pravidelností sledovat inzertní slo-gan: **Levný prodej!** Následkem velké poptávky sdělují svým P. T. odběratelům, že roze-sílám reklamní balíky. Návštěva skladu se doporučuje, jelikož přijdou do prodeje dámské a pánské košile bezvadného střihu a provedení. Velký prodej etamínu atd. Zpra-vidla následují ceníky a adresa podniku.

Jak velký byl zájem P. T. veřejnosti na ná-vštěvě skladu a koupi prvotřídního zboží, nevíme. Pozoruhodná byla však změna inzer-

Levný prodej! Navštivte sklad se doporučenými, letními přídavky do prodeje dámské a pánské košile bezvadného střihu a provedení. **Levný prodej!**

1 balík A období: ... Cena 12 m K 725.—	1 balík B období: ... Cena 20 m K 340.—	1 balík C období: ... Cena 20 m K 400.—	1 balík D období: ... Cena 20 m K 400.—
--	--	--	--

OTTO KATZ, Praha I. Číslo 14, I. poschodí

Inzerce firmy Otto Katz z Prahy I v Českém Slově (1920—1922)

ce od 31. prosince 1922 do 6. ledna 1923 (den pohřbu Jaroslava Haška):

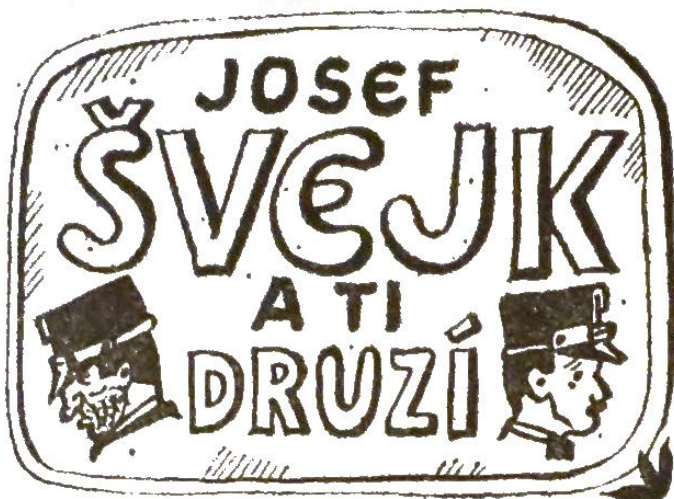
Oznámení!

Upozorňuji, že dnešním dnem začne za účelem vyklizení skladu prodej nejen kouřem poškozeného, ale i dobrého zboží za značně snížené ceny.

**Tkalcovna a továrna prádla
Otto Katz
Praha I., Celetná 14, I. posch.**

■ Pokračování zítra

12

Fa Otto Katz počátkem roku 1923 zbankrotovala se vši určitostí. Neuplynul však rok a na stránkách Českého slova objevil se opět inzerát fy J. Wolf a spol., tkalcovna a továrna prádla, Praha I., Celetná 14, I. poschodí. (Prozatím se nepodařilo zjistit, zda Wolf před bankrotem byl spolupodílník Katze či zda po znovuotevření nebyl zase Katz spolupodílníkem Wolfa.)

Můžeme se domnívat, že Otto Katz bankrotoval dvakrát a že mu nic nebylo platné vzdělání v obchodní akademii (to koneckonců dokázal v okamžiku, kdy se stal polním kurátem). Ale protože vstoupil do Haškova románu jako perfektní doklad »slávy« cirkve, stal se nesmrtelným.

Co v obchodních kalkulacích nevycházelo Katzovi, to vycházelo při obrovském rakousko-uherském vojenském šlendriánu účetnímu šikovateli 91. regimentu.

Šikovatel a drogista Jan Vaněk

Funkce šikovatele s povoláním drogisty jaksi nesouvisí, jen vnějškově. Fakticky spolu souvisí moc.

V románě perfektně dokázal sám Jaroslav Hašek souvislost mezi povoláním drogisty a štábního účetního, a hned ze dvou důvodů. J. Hašek se sám učil delší dobu drogistou (u Kokošky), Jana Vaňka znal osobně (drogistu a šikovatele) z období před válkou i od 91. regimentu.

Jan Vaněk se narodil na Žižkově (1887) v proletářské rodině. Měl sestru Josefu. Školu vychodil na Žižkově.

Zájem o přírodu a chemii přivedl mladého Jana do drogerie. Vyučil se drogistou a navíc se zamiloval do Boženy Roubalíkové z Holešovic. Císař František Josef povolal Jana Vaňka do vojenské služby k 91. pluku v Českých Budějovicích. Plná tři léta držela rakouská militérka Jana Vaňka ve vojenské službě. Volky nevolky byl zařazen do poddůstojnické školy v Praze, a po vypršení lhůty oprýmkován a konečně ustanoven štábním účetním.

Z doby aktivní vojenské služby (1910 až 1912) se zachoval zápisník Jana Vaňka. Obsahuje duševní rozpoložení vojáka, který čeká na konec vojenské služby, na okamžiky, kdy pojedou domů, za snoubenkou; také však najdeme pozoruhodné postřehy ze strážní

Jan Vaněk a jeho přítel Leo Krejčík na italské frontě — prosinec 1915

služby, ze života kumpanie, z nálad mužstva, z jihočeských manévrů a v neposlední řadě z válečné vřavy na Balkáně. Jan Vaněk měl velice vyhraněný citový vztah k poezii i próze své doby. Sám si zapsal řadu svých nálad a myšlenek ve verši či námětu na povídku.

V roce 1912 se konečně vrací do civilu. V roce 1913 uzavřel sňatek se svou dlouholetou láskou. Po svatbě definitivně zakotvil v Kralupech n. Vltavou; tady převzal drogerii od magistra Němce. Sotva začal hromadit první těžkosti »novopečeného« majitele drogerie, objevil se na nárožích (po atentátu na Ferdinanda) manifest Františka Josefa Mým národům!

Jan Vaněk narukoval do Českých Budějovic 26. července 1914, a právě tady se objevily v jeho zorném úhlu postavy Františka Strašlipky, Antonína Masopusta (ptáčníka z Malé Strany), nadporučíka Lukáše, hejtmána Sagnera. Bylo to po prohře 91. pluku na srbské frontě, když byl doplňován novými silami — tedy i Jaroslavem Haškem (únor 1915).

Polní tažení 91. regimentu (na ruské frontě až po Chorupany), později na italské frontě, pečlivě Jan Vaněk zaznamenával do zápisků. Po válce zápisky předal k uveřejnění. Určitá jejich část byla tzv. literárně upravena spisovatelem a redaktorem Janem Morávkem společně s poznámkami nadpor. Lukáše a zveřejněna jako seriál v Českém

slově (r. 1924). Podle přetištěných částí vzpomínek Jana Vaňka lze dobře doplnit historii 91. regimentu, kdy v jeho řadách působil Jaroslav Hašek. Celek zápisků se však nezachoval.

Šikovatel a drogist Jan Vaněk měl Jaroslava Haška rád. To konečně potvrzují výpovědi některých pamětníků. Sám Vaněk psal o Haškoví s obdivem. Přesto, že J. Hašek prezentoval Vaňka jako ulejšáka s alkoholickými sklony (to ostatně byla satirická nadsázka), zůstal Vaněk Haškovým ctitelem až do své předčasné smrti. Podle rodinné ságy Vaňkových, ale také podle mnoha detailů Haškovy literární tvorby, i korespondence Haškových přátel, se potvrzuje, že Jaroslav Hašek navštívil Jana Vaňka v Kralupech před válkou i po návratu ze Sovětského Ruska.

Jan Vaněk nečekaně zemřel v roce 1927. Božena Vaňková po jeho smrti vedla drogérii, a když dorostl jeho syn Jan, působil v téže drogérii; ještě dnes v této drogérii pracuje vnučka Jana Vaňka.

Z plejády postav 91. regimentu alespoň ještě krátce o postavě hejtmána Čenka Sagnera a nadporučíka Rudolfa Lukáše.

Hejtmán Čeněk Sagner

Sagnerovu tvář známe z fotografie, něco o jeho chování vyčteme z memoárových knížek, ale vcelku jaksi postava unikla. Podle literatury víme, že byl »stejný« ročník jako aktivní důstojník nadporučík Lukas, spolu navštěvovali vojenskou kadetku. Zřejmě vojenská horlivost přinesla Sagnerovi rychlejší hodnostní postup než Lukasovi; na rozdíl od nadporučíka Lukase nepovažoval Sag-

ner češství za nějakou ilegální organizaci, byl prostě lhostejný.

Hejtmán Čeněk Sagner, aktivní důstojník 91. pluku

V 91. regimentu vplul Sagner do postavení velitele maršbataliónu. Při rakousko-uherském imperiálním tažení proti Srbům v roce 1914 se vyznamenal tím, že po několika bezhlavých (a hazardérských) úderech jeho vojenských částí proti srbským strojním puškám zahynuly desítky českých vojáků. Proto se vrátil do Českých Budějovic, kde se doplňovaly stavy 91. regimentu.

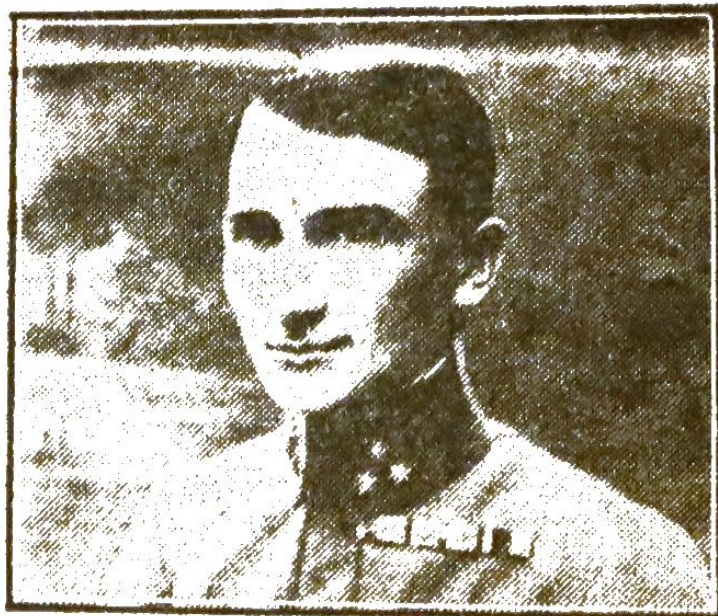

14

Lépe nedopadl Sagner ani na ruské frontě. Koncem roku 1915 zahájil další kariéru rakušáckého důstojníka na italské frontě. Po pádu rakouské monarchie přešel tento důstojník do služeb buržoazního Československa. V důstojnické hodnosti pobýval na Slovensku v době výjimečného stavu. Neotřesen vrátil se do Prahy k židli na teplém místě, hluboce se »zamyslí« a již v roce 1920, po bohatých frontových a slovenských zkušenostech, bylo na světě překvapení: knížička o vojenské disciplíně (rozumě) o uctivosti »bratří« vojáků k »bratřům« důstojníkům, vydáno MNO 1920 pod jménem Adolf Sagner-Habrovský; ten doplněk jména zřejmě proto, aby se republika náhodou nepohoršovala nad jeho minulostí.

Švejkův nadporučík

J. Hašek nahromadil nad osobou nadporučíka Lukase několik otázek: proč byl románově psán Lukáš, když v evidenci 91. pluku je Lukas, proč ho v dopise oslovuje jedna z milenek Heinrich ([Jindřich]), když ve vojenské evidenci byl Rudolf? Snad měl J. Hašek na mysli Lukášovo kolísání mezi češtvím a c. k. vlastenectvím, vlažnost k národnímu citění.

Nadporučík Rudolf Lukas, aktivní důstojník 91. pluku

O vojenském »hrdinství« nadporučíka nemáme mnoho svědectví. V milostných avatýrách byl zřejmě podnikavý; dokonce v důstojnické rozpravě se dovídáme o jeho pletkách s inženýrovou Schreiterovou (což

má přímou souvislost s osobností Franze Schreitera). Kde a jak prodělal válku, není podrobnějších zpráv. Z pera Jana Morávka, spisovatele a redaktora, můžeme z roku 1924 číst literárně upravené vzpomínky Lukáše (publikované se vzpomínkami Jana Vaňky) o pohybu a situaci 91. regimentu. Pravda, podobně Lukášovo světlo po válce zhaslo. Zůstal jen v románě.

Zupák i paroháč František Schreiter

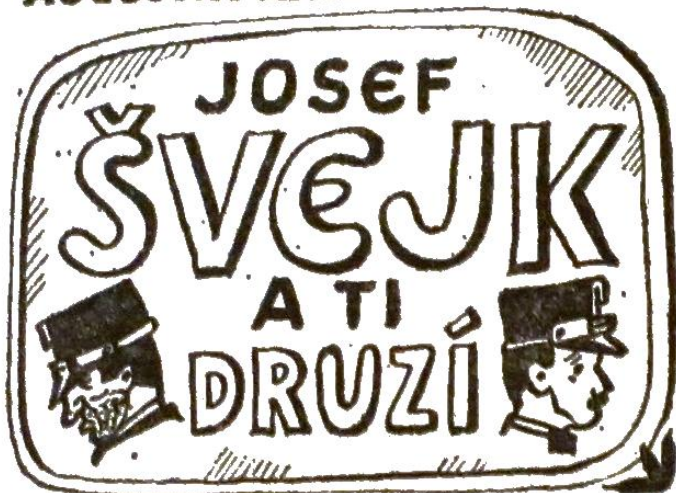
řečený »hnát« — podle nápisu v arše — byl osobou, která měla cílevědomě degradovat všechno to, co se pokoušeli vojáci namluvit polní kuráti, vojenské předpisy atd. Byli-li duchovními, otci vojáci osloveni »drazí v Kristu«, nadělal z nich Schreiter brzy po bohoslužbách obyčejně »vechtrý«.

Ač se Schreiter narodil v Čechách (v Chomutově) roku 1880 v rodině právníka, navštěvoval od mala německé školy a bojoval se záští vůči Čechům jako obyčejný německý nacional. Po maturitě se vypravil do matičky Prahy, aby na německé technice zvládl obor strojního inženýrství.

Vystudoval s průměrným prospěchem, ale získal dobrou přípravu německých buršáků. V Praze se oženil. Válka zastihla Františka jako zupáka. Kde mohl, otevíral si ústa, aby vojáky klasifikoval jako méněcennou rasu. Právem vzal Švejk Schreiterovu připomínku za urážku císařských vojáků a dožadoval se raportu a jistě bylo na místě říci, že Schreiter je »hnát«. (To si koneckonců mohli přečíst všichni vyšší důstojníci.)

■ Pokračování v pondělí

15

Prostořeký Franz Schreiter si u vojáku vše škodil, než pomohl. K zupácké funkci mu bylo inženýrské vzdělání jen na přítěž. Pozoruhodná je románová zmínka (v řeči Schrödra, Sagnera a Wenzela) o paní inženýrové Schreiterové a o pletkách, které měla s nadporučíkem Lukášem, tedy o tom, že Francimu narostly pěkné parohy.

Génius pitomosti

Ano, řeč bude o tom, s kým se měl Josef Švejk sejit »U Filippi« — to totiž není v románě přesně gramaticky stanoveno. Když tato poznámka padla, žádný z přítomných v románě nevěděl, kde místo fakticky je. Dub nic nevysvětlil, a tak pozvání Švejkovi

na místo schůzky zůstalo na desetiletí tajemstvím.

Poručík Dub, autor pozvánky na schůzku se Švejkem, byl »neobyčejně vzdělaný«: co nevěděl on, to věděl pan okresní hejtman, co nevěděl ani jeden, věděl ředitel gymnázia, kam před válkou služebně patřil. A jestliže měli všichni tito tři »géniové« mezery ve znalostech, tak to věděl za ně jeden každý Habsburk, generální štáb.

Podle románu víme, že Dub bydlel v Praze na Smíchově, Královská 18, byl středoškolským profesorem češtiny a slovy Švejka »byl takovej oduševnělej«. Mnoho toho není, ale přece jakési vodítko Haškovy úda je poskytly.

Hledání živého soupeřníka bylo obtížné: jedni byli názoru, že za jeho osobností se skrývá poručík Mechálek (ten prý měl průpovídky: vy mě ještě neznáte, ale...), jiní, a těch bylo nemálo, se domnívali, že to byl opět někdo jiný. Jak současné bádání ukazuje, tak Dub skutečně existoval a s problémy školy měl velice mnoho společného. Prozatím však nic nemluví pro to (jako v případě Karla Marka), že měl přímý vztah k 91. regimentu v Českých Budějovicích.

Před první světovou válkou (od roku 1909) se objevovaly na stránkách periodických tiskovin (Právo lidu, Kopřivy atd.) články, fejetony, povídky podepsané: F. X. Dub, Xaver Dub. Ve škole naruby prožil středoškolský učitel sen, v němž páter se lísa o přízeň učitele, a když se učitel probouzí, zjistí pravý stav věci. Další povídání na stránkách novin (ale i v knížkách): motivy církve, příběhy školního prostředí mají rámeček příběhů, kondelíkovských příběhů z českých mláďů.

Xaver Dub je v novinách schopen vyloučit veškeré problémy člověka — v podmínkách monarchie, po válce pak v ostře protikomunistickém duchu. V tomto smyslu se rozepsal o svém rodišti (blíže neurčeno) v první polovině r. 1921; z návštěvy rodiště se vrátil zdrcen do Prahy jen proto, že lidé ve vesnici inklinovali k myšlenkám revoluce. Na Dubovo »nostalgické« rozpoložení o »venkově jedné rodině« odpověděl v Srbsci Franta Sauer. Zhruba v tom smyslu, že nikdy se nevrátí pohádka mládí, pane profesore!

Nad četbou jeho prací jsem si uvědomil, jak mu skutečně okresní hejtman, ředitel gymnázia i jiní c. k. géniové chyběli. Např. jeho »román« Vonešův dědeček vyšel jen novinově v Právu lidu.

A schůzka »U Filippi«? Mohlo to být u pana Filippy, který psával do novin o krásech schwarzenberských panství, nebo u paní Filippi, která psala verše pro Ženský obzor (ve stejné době, kdy v něm krátce pracoval J. Hašek).

Poručík Dub měl skutečně pravdu, že ho ještě neznáme, ale až ho poznáme, tak budeme vědět, co přimělo J. Haška, že mu vymezil místo největšího pitomce 91. regimentu.

Pozitivistka Kraus

Řadit takovouto charakteristikou Krause do dějin bylo by velkou urážkou jeho kaprálského mysticismu a náboženského fanatismu. Kraus byl Bedřich (Friedrich), plukovník rozhodující, kdo kam narukuje.

16

Švejk s Blahlíkem připravili plukovníka Krause o psa, což přirozeně bylo tvrdě postiženo. Nadporučík Lukáš i Švejk museli opustit Prahu, přesídlit do Budějovic a odtud na frontu.

Bedřich Kraus, plukovník, odborník na slovo vzatý, měl dobrý rodokmen. Aristokratické přátele a vzdělání a měl také rozum, což dával všude najevo. Narodil se r. 1880 na česko-rakouském pomezí a do Prahy se dostal na studie i k posádce. V prostorách německé techniky studoval stavebnictví, takže věděl, co je cesta, chodník, průčelí domu (i zadní část domu), co je příkop, co je motyka, co udělá auto, když mu dojde benzín. Aby mohl »kvalifikovaně« rozdávat rozumy, dosáhl pedagogické průpravy s certifikátem, že může učit na sta-

vebních průmyslovcích v celém mocnářství.

Po svém zdegenerovaném rodu byl duševně vyspělý a zadlužený, ve své vysvětlovací máni o průčelí domu vlezl na ulici pod auto, takže zpitoměl úplně. Věděl, že motyka je motyka, a ta, když pámbu dopustí, tak on spustí o mänlicherovce — tím si vysloužil titul »mänlichertrotla«.

Od té doby, co vyslal Lukáše a Švejka na frontu, není o něm slechu — třeba někde vykládal jako K. Kramář, že pozitivní je to, co je pozitivní.

Já su katolické křesťan

To vyprávěl se zarputilostí náboženského fanatika student české vysoké školy technické Kamil Jurajda, když před válkou bydlel se dvěma dalšími studenty techniky.

Kamil Jurajda byl narozen — i podle matičních záznamů — jako katolický křesťan na Valašsku roku 1883 v rodině moravského hospodského a sedláka. Na technice si zapsal obor zemědělský. Po vystudování »dobře« rozuměl lidem, pozemkům, dobytku a byrokracii. V té nakonec existenčně zakotvil — na pražském místodržitelství.

U 91. pluku nemusel dělat křesťana, také tam nebyl generálním štábem dislokován, ale pouze autorem románu, nemusel se pámbu zříkat, ale naopak dělat bohu těžkou konkurenci svým spiritismem (duchovním i tekoucím). Do duchovní extáze upadal každou chvíli (podle Haška byl profesionálním spiritistou), z alkoholu ho brněly nohy v situacích zvláště vyhraněných. Do Haškovy blízkosti byl přiveden kamarády z techniky: Josefem Sölchem, Františkem

Mrázkem, Františkem Šafrem; zůstal však jen v roli komparsu; vlastních mystifikátorských zájmů nikdy neměl.

Zaujal nás možná tím, že opakoval po valašsku: Já su katolické křesťan, s tím se také dostal na místodržitelství, a po válce na Zemskou politickou správu v Praze.

Kunertova překvapení

Kunert do kmenového stavu 91. regimentu stejně jako jeho poručík Dub nepatřil. Prostě byl do poručíkových služeb dosazen autorem románu. Život neměl lehký. Duba měl za pitomce, Švejk Duba (v řeči s Kunertem) za oduševnělého rezervistického důstojníka. Jako by se nikdy na Dubovi Švejk s Kunertem nemohl domluvit. Jednou, když poručík Dub byl zmožen alkoholem, dal se Kunert od Duba zpitomět tím, že uhádne jméno jeho budoucí manželky. Po chvíli Kunert skutečně přišel a četl na pohozeném lístku: Jméno vaší budoucí manželky zní: Paní Kunertová.

Čert ví, co tomu řekl Kunert. Fakta na jeho dokladech byla doslova čerstvá: Růžena Goldmanová z Vinohrad, v domácnosti, sestra gymnaziálního učitele, vzala si za manžela v květnu 1913 u Apolináře Bedřicha Kunerta, narozeného v Ústí n. Labem, bytem na Žižkově, povoláním účetního. Nešlo tedy o jméno budoucí manželky Kunerta, ale o existující stav: poručík Dub si jako profesor češtiny popletl časy — jinak měl pravdu, že manželka jeho sluby je paní Kunertová.

17

Překvapení pokračují

Především ve Švejkových vyprávěních ze života. Tady procházejí desítky postav a figurek.

Mohli bychom napsat, že v drogerii v Dlouhé ulici, kde Švejk nakupoval svěcený olej a obdržel konopný olej č. 13, byl obsluhován jakýmsi panem Tauchenem. (Obdobné jméno se vyskytuje i v seriálu J. Haška o staré drogerii.)

Nad veršovánkami ke Kokoškovu koření pro krávy s obrázkem sv. Pelegrína si lámal hlavu drogista Tauchen, sluha Ferdinand a účedník. Indisponovaný drogista Tauchen jen přihlížel, zdárně jen sluha Ferdinand holdoval svatému Pelegrínovi.

Čirá náhoda pomohla objevit Tauchenovo jméno. Na Žižkově opravdu bydlel drogista Josef Tauchen. V květnu 1909 vážně onemocněl, byl převezen do nemocnice u Apolínáře, kde brzy zemřel. Byl mu vypraven chudinský pohřeb na Olšanech.

Ve Švejkově komentáři ke vstupu Itálie do války proti jejím bývalým spojencům v roce 1915 figurují v humorně laděné zkratce jména hokynářů: Pošmourný, Hořejší a Havlasa. Josef Pošmourný byl syn obchodníka ve Školské ulici, kde Haškovi bydleli. Studoval na české technice. Jindřich Hořejší byl původní profesí filolog, bohatě obesílal denní tisk reportážemi z evropských zemí (především románských) a po válce byl první, kdo Haškovo životní dílo Osudy dobrého vojáka Švejka přeložil do francouzštiny a dal otiskovat ve francouzských novinách l'Humanité. Jan Havlasa byl student medicíny, přítel Jaroslava Haška [společně s dalšími studenty medicíny: Fr. Langrem, Jaroslavem Krámským atd.).

Ze Švejkových vyprávění o Světě zvířat se dovídáme o pozadí polemiky mezi realistickým Časem a katolickým Čechem, kterou zavinila noticka o objevu zkamenělé blechy (slepé, na slepém krtkovi atd.), které bylo přičteno jméno inženýra Kúna. Inženýr Kún (křestním jménem Vilém), původem z Moravy (Liptál), syn vídeňského dopisovatele moravských novin, vystudovaný stavební inženýr, určitou dobu skutečně pracoval v geologickém průzkumu. Patřil však také k blízkému kruhu Haškových přátel (patřil do Strany mírného pokroku v mezích zákona a Kabaretu bratří Makabejských), intenzivně se věnoval překladatelské a redaktorské práci (překlady z fran-

couzštiny a italštiny). Válku absolvoval v c. k. pluku dislokovaném v Přerově. Po válce se oženil a dále se věnoval redaktorské a překladatelské činnosti. Zemřel v roce 1934 na následky vleklé choroby.

Zcela originálně vyvedl Josef Švejk z konceptu do Českých Budějovic cestujícího generálmajora von Schwarzenburga otázkou neráčí-li býti pán Purkrábek, zástupce banky Slávie. Generál Schwarzenburg nebyl panem Purkrábkem, ale armádním inspektorem. Pan Purkrábek (Jaroslav) byl opravdu zaměstnancem banky Slávie (pracoval v ní za krátkého pobytu J. Haška v bance Slávie), ale také pak vojákem c. k. armády (vystupuje na jiném místě románu).

Při líčení historky černocho Kristiána (číšníka, syna habešského císaře, který pracoval v Praze) byl Jaroslav Hašek doslova kronikářsky přesný. Ze studia poválečného tisku se ukázalo, že v Praze 4. října 1924 skonal ve všeobecné nemocnici číšník Kristián Ebenezer, populární pražský černoch. Přišel do Prahy r. 1904, poprvé se objevil v kavárně Louvre. Rychle se naučil česky a stal se zajímavou figurkou Prahy. Před svou smrtí se živil nošením reklamy. (Dobové noviny označily Kristiána Ebenezera za prvního barevného Českoslováka.)

V četbě románu zkříží životní dráhu policajta Flanderky obecní bláznínek Vyskoč. Lze předpokládat, že podobných lidských údělů bychom našli v mnoha místech. Svého Vyskoče, mečíšho, mělo i město Praha. Zmínku o něm přinesl K. M. Kukla v Českém Slově v roce 1924. Venca Vyskoč patřil ke «koloritu» hospody U Fleků.

■ Pokračování zítře

Hosté se bavili na jeho účet. Za pivo Venca skákal a mečel, co hrdlo žízlivých hostů ráčilo. Příběh Venci Vyskoče (společně s fízlem) rozvedl K. M. Kukla i v jedné lehké divadelní hříčce z roku 1904. V prvním i druhém případě mohlo jít o fakt či o opakovanou mystifikaci. Čas snad dá odpověď.

Nad pozadím osobnosti jezuitů pátera Jemelky (kazatele u sv. Ignáce, ve vojenském kostele) a jezuitů pátera Albána bylo dlouho nejasno. Archivní a literární prameny však poskytly odpověď. Jemelka byl nejen vášnivým kazatelem u sv. Ignáce, ale také učitelem arcibiskupského gymnázia v Bubenči od roku 1913. Páter Albán (Schachleister) byl činovníkem kostela v Emauzích (kde byl křtěn i Otto Katz)

i zapáleným debatérem s hnutím Volné myšlenky. Z roku 1907 se dochovala fotografie pátera Albána, kdy měl vykasány rukávy na sjezdu Volné myšlenky. (J. Hašek použil jména tohoto pátera jako pseudonymu.)

Kurlozitu nakonec. Josef Švejk byl v románě víc než skoupý na přiznání svých citů k ženám. V jediném okamžiku odkryl karty, když líčil svoje zamilování do Karly Veklové ze Starého Knína. Na malém hřbitůvku ve Starém Kníně byla pochována žena jménem Karla Veklová.

Řada identifikovaných osob není celá. Mnoho dalších osob zůstává k rozluštění, některé jsme pro omezený rozsah vypustili. Avšak uvedené příklady dostatečně potvrzují, že Jaroslav Hašek při stylizaci svého protiválečného románu Osudy dobrého vojáka Josefa Švejka byl velice přesný, věrohodný, ale také umělecky velice obratný. Jen tak si vysvětlíme, že žádní z těch, kteří byli souputníky románových postav J. Haška, nehnali ho před soud, a ve dvou případech se tak stalo před vyjitím románu.

Z autorova životopisu

Jaroslav Hašek byl nesporně jednou z největších postav novodobé humoristické a satirické literatury.

Mnoho spisů a studií bylo o něm napsáno, mnoho dobrých, ale také problematických a špatných.

Hodně falešných fám a polopravd o Haškově životopisu bylo vědecky již vyvráceno, odmítnuto. Mnoho však ještě zůstává k přezkoumání, k novému hodnocení a doplnění novými poznatky.

Mám na mysli nezbytnost dalšího propra-

cování životopisu Jaroslava Haška — např. jeho práci a spolupráci s redakcemi časopisů a novin, veřejnou činnost — zvláště z předválečného období, jeho cesty Evropou atd.

Originalita Haškova díla je evidentní, nevšední, učí životnímu optimismu, kritickému pohledu na svět, odporu k hrozbě válečné katastrofy. Hluboce koncipovaný humanismus díla Jaroslava Haška, ztělesněný v románě Osudy dobrého vojáka Josefa Švejka, je důkazem jeho revoluční zralosti po návratu ze sovětského Ruska.

Tyto řádky jsou jen nepatrným příspěvkem na počest jeho výročí.

KONEC

